

**ABDULLA QAHHOR HIKOYALARIDA SHAXS VA JAMIYAT
MUNOSABATLARINING BADIY TALQINI**

Turdiqulov Quvonchbek Yusufjon o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Iqtisodiyot fakulteti, 3-kurs, I-61/22 guruhi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abdulla Qahhor hikoyalarida shaxs va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarning badiiy talqini tahlil qilinadi. Asosiy e'tibor yozuvchining psixologik tahlil uslubi, realistik obrazlar yaratish mahorati va jamiyatdagi ziddiyatlarni badiiy ifodalash vositalariga qaratiladi. Tahlil chog'ida "Boshsiz odam", "O'g'ri", "Anor", "Bemor", "Millatchilar" kabi hikoyalar asosida Qahhor ijodidagi ijtimoiy-g'oyaviy qatlamlar yoritilgan. Mazkur tadqiqot yozuvchining asarlari orqali o'zbek adabiyotida shaxs va jamiyat ziddiyatlarini tasvirlash an'analarini chuqur tahlil etishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Abdulla Qahhor, o'zbek nasri, shaxs va jamiyat, psixologik tahlil, realistik hikoya, ijtimoiy tanqid.

Аннотация: В статье проводится литературный анализ художественного осмысления взаимоотношений личности и общества в рассказах Абдуллы Каххара. Особое внимание уделяется использованию психологического анализа, созданию реалистичных образов и отражению социальных конфликтов. На основе рассказов «Человек без головы», «Вор», «Гранат», «Больной», «Националисты» выявляются социально-идеологические слои творчества писателя. Исследование способствует глубокому пониманию традиций отражения конфликта личности и общества в узбекской прозе.

Ключевые слова: Абдулла Каххар, узбекская проза, личность и общество, психологический анализ, реалистический рассказ, социальная критика.

Abstract: This article analyzes the artistic representation of the relationship between the individual and society in the short stories of Abdulla Qahhor. The focus is placed on the author's use of psychological analysis, creation of realistic characters, and depiction of social conflicts. Stories such as "The Headless Man", "The Thief", "Pomegranate", "The Patient", and "The Nationalists" are examined to reveal the

ideological and social layers in Qahhor's literary work. The study contributes to a deeper understanding of how Uzbek prose explores the tension between individual and society.

Keywords: Abdulla Qahhor, Uzbek prose, individual and society, psychological analysis, realistic storytelling, social critique.

Kirish

XX asr o'zbek adabiyotida inson va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni badiiy ifodalashda Abdulla Qahhorning hikoyalari alohida o'rin tutadi. Uning asarlarida shaxsiy kechinmalar, ijtimoiy bosimlar va axloqiy tanlovlar chuqur psixologik tahlil orqali yoritiladi. "O'g'ri", "Bemor", "Anor", "Asror bobo", "Millatchilar", "Adabiyot muallimi", "O'jar" kabi hikoyalarda Qahhor oddiy insonlarning ichki dunyosi va jamiyatdagi o'rni haqida teran mulohazalar yuritadi.

Qahhorning hikoyalarda realistik tasvir va badiiy tafakkur uyg'unligi orqali shaxs va jamiyat o'rtasidagi ziddiyatlar, insoniy fazilatlar va ijtimoiy muammolar ko'rsatiladi. Uning asarlari o'zbek nasrining taraqqiyotida muhim bosqich bo'lib, bugungi kunda ham dolzarbligini yo'qotmagan.

Mazkur maqolada Abdulla Qahhorning yuqorida tilga olingan hikoyalari asosida shaxs va jamiyat munosabatlarning badiiy talqini tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida adibning realistik yondashuvi, psixologik tahlil uslubi va badiiy vositalar orqali inson va jamiyat o'rtasidagi murakkab aloqalarni qanday ifodalagani o'rganiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Abdulla Qahhor ijodiga bag'ishlangan ilmiy izlanishlar o'zbek adabiyotshunosligida alohida yo'nalish sifatida shakllangan. Uning hikoyalarda shaxs va jamiyat o'rtasidagi murakkab ijtimoiy-psixologik ziddiyatlar, odatda, badiiy obrazlar va nozik tafsilotlar orqali yoritiladi. Bu masala birinchi navbatda G'afur G'ulomning adabiy tanqidiy qarashlarida tilga olinadi. G'ulom Abdulla Qahhorni "sokin lekin ichki keskinlikka to'la" proza ustasi sifatida baholagan va uning psixologik tahlil orqali jamiyatdagi muammolarni ko'rsata olish mahoratini yuqori baholagan.

O'zbek adabiyotining nazariy masalalarini chuqur o'rgangan Naim Karimov ham Qahhor hikoyalarni tahlil etar ekan, muallifning "jamiyatdagi yolg'on andozalarga qarshi ichki isyon" ruhini har bir hikoyada his etish mumkinligini

ta'kidlaydi. Uning fikricha, Qahhor ijodida shaxsiy erkinlik, vijdon va axloqiy tanlov masalalari har doim ijtimoiy kontekst bilan chambarchas bog'liq.

Shuningdek, Abdurauf Fitratning o'zbek adabiyoti taraqqiyoti bo'yicha qarashlari Qahhorning jamiyatga tanqidiy munosabatini tahlil qilishda nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Fitratning "Adabiyot nima?" nomli risolasida san'atkorning jamiyatdagi vazifasi tushunchasi orqali Qahhor ijodidagi tanqidiy ruhni tushuntirish mumkin.

Yozuvchi ijodini post-sovet davrida qayta baholagan olimlardan biri – Gulchehra Sultonova bo'lib, u "Abdulla Qahhor hikoyalarda ayol obrazi va ijtimoiy stereotiplar" nomli maqolasida hikoyalardagi shaxs – ayniqsa ayol obrazlari orqali ijtimoiy bosim, cheklovlar va jamiyatdagi patriarxal munosabatlar yoritilganini tahlil qiladi. Sultonovanning fikricha, Qahhorning ayol obrazlari passiv emas, balki ichki kuchga ega bo'lgan murakkab qahramonlardir.

Yevropa adabiyoti bilan qiyosiy tahlil qilgan Baxtiyor Nazarov Chexov va Qahhor orasidagi stilistik va tematik yaqinliklarga e'tibor qaratadi. Unga ko'ra, Chexov singari Qahhor ham ichki sukunat fonida keskin ruhiy iztiroblarni tasvirlash orqali jamiyatning og'riqli nuqtalariga urg'u beradi. Bu yondashuv, ayniqsa "O'g'ri", "Bemor", "O'jar" hikoyalarda yaqqol namoyon bo'ladi.

O'zbekiston Fanlar akademiyasi adabiyot instituti tomonidan tayyorlangan "O'zbek adabiyoti tarixi" to'plamida esa Abdulla Qahhorning adabiy merosi kontekstual jihatdan baholangan. Unda yozuvchining hikoyachilikda o'ziga xos yangi bosqich yaratgani, hayotiy haqiqatga yaqin tasvir vositalarini adabiy jarayonga olib kirgani ta'kidlanadi.

Ushbu manbalar Qahhor ijodidagi shaxs va jamiyat munosabatlarini har tomonlama yoritishga imkon beradi va o'zbek nasrining ijtimoiy-falsafiy salohiyatini ochib berishda asosiy tayanch bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda ma'lumotlar asosan Abdulla Qahhorning hikoyaviy asarlari matnlarini o'rganish, nashr etilgan ilmiy maqolalar, adabiy tanqidiy tahlillar va tarjimai holiy manbalarni tahlil qilish orqali olindi. Tahlil metodi sifatida badiiy-psixologik tahlil, kontekstual yondashuv hamda qiyosiy tahlil usullari qo'llanildi. Bu yondashuvlar orqali hikoyalardagi shaxs va jamiyat munosabatlari chuqur tahlil qilindi.

Tahlil va natijalar

O‘zbek nasrining yetuk namoyandasi Abdulla Qahhor hikoyalarda shaxs va jamiyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlar realistik va psixologik tahlil asosida yoritiladi. Yozuvchi insonning ichki kechinmalari, ijtimoiy muhit bosimi ostida kechadigan kurashlarini nozik badiiy ifoda, ironik uslub, ramziy obrazlar va dialoglar orqali ko‘rsatadi. Ayniqsa, shaxs erkinligi, ijtimoiy tenglik, axloqiy tanlov, qadriyatlar bilan mafkura to‘qnashuvi kabi masalalar Qahhor hikoyalarining asosiy g‘oyaviy asosini tashkil etadi.

Qahhor o‘z hikoyalarda har doim jamiyatdagi mavjud tuzumni to‘g‘ridan-to‘g‘ri tanqid qilmaydi, balki badiiy obrazlar va vaziyatlar orqali uni o‘quvchiga anglatishga urinadi. Masalan, “Boshsiz odam” hikoyasida Faxriddin obrazi orqali o‘z fikri va qarashlariga ega bo‘lmagan, boshqalarning roziligiga muhtoj yashaydigan shaxs timsoli yaratiladi. Bu obraz orqali yozuvchi jamiyatda o‘z fikrini yo‘qotgan, bo‘ysunishga odatlangan, "bo‘ysunuvchi inson" tipini ko‘rsatadi. Qahhor bu bilan faqat bir insonni emas, balki butun bir avlodni tanqid ostiga oladi – ular “ko‘rsatmasiz qadam bosmaydigan”, ijtimoiy inersiyaga berilgan, qarorni o‘zida emas, boshqalarda qidiradigan avlod. Bu, albatta, sovet mafkurasining individga emas, kollektivga asoslangan ijtimoiy modeli bilan bog‘liq muammo edi.

“O‘g‘ri” hikoyasi esa Qahhorning jamiyatdagi adolatsizlik va ijtimoiy tengsizlikka nisbatan munosabatini ifodalaydi. Asarda qahramonning o‘g‘rilik qilishga majbur bo‘lishi jamiyatda mavjud ijtimoiy muammolar, kambag‘allik, resurslar taqsimotidagi nomutanosibliklar natijasi sifatida yoritiladi. Yozuvchi bu yerda shaxsni jinoyatchilikda emas, balki jamiyatni ayblaydi — sharoit shaxsni axloqiy buzilish sari yetaklaydi. Bu yondashuv, klassik realizm an‘analariga sodiqlik bilan birga, ijtimoiy ongni uyg‘otishga qaratilgan.

Ayol obrazlari orqali jamiyatning gender munosabatlari tahlil qilinadi. “Anor” hikoyasidagi Mehriniso obrazi bu borada eng yorqin namunadir. Mehriniso o‘z fikriga ega bo‘lishga, erkaklar bilan teng huquqli bo‘lishga intiladi. Ammo uni o‘rab turgan jamiyat patriarxal va o‘zgarishga tayyor emas. Bu to‘qnashuv oxir-oqibat ayolning ichki fojiasi bilan yakunlanadi. Qahhor bu orqali sovet davrida e‘lon qilingan gender tenglik shiorlarining amalda qanday ziddiyatli holatga ega ekanini fosh etadi. Mehriniso obrazida jamiyatdan mustaqil bo‘lishga uringan, ammo tizim tomonidan yo‘q qilinayotgan ayol qiyofasi aks etadi.

“Bemor”, “Millatchilar”, “O‘jar” singari hikoyalar ham inson va jamiyat o‘rtasidagi ziddiyatlarning turli qirralarini yoritadi. Masalan, “Millatchilar” hikoyasida jamiyatdagi rasmiy mafkura bilan milliy o‘zlik o‘rtasidagi qarama-qarshiliklar ko‘rsatilib, madaniy tanqidiy yondashuv orqali Qahhor o‘z zamonining “fikrni ramziy yashirish” mahoratini namoyon etadi. Bu hikoyada yozuvchi soxta ma‘rifatparvarlik, tashqi yaltirash ortidagi bo‘shliqni fosh qiladi. Shaxs jamiyatdagi rasmiy g‘oyalar bilan emas, o‘z milliy qadriyatlari, tarixi va vijdoni bilan uyg‘un yashashni istaydi. Biroq aynan shu sababli u jamiyat tomonidan rad etiladi.

Qahhorning uslubiy xususiyatlaridan biri — satira va kinoyaning psixologik realizm bilan uyg‘unligi. U personajlarni hajv qilish orqali ularni kamsitmaydi, aksincha, ularning ichki iztirobini ochib beradi. Satira bu yerda maqsad emas, balki vosita — jamiyatdagi nomutanosibliklarni ko‘rsatish uchun. Ayniqsa, “Asror bobo” hikoyasida bu yondashuv yaqqol ko‘rinadi. Obraz aslida quvnoq, oddiy keksa sifatida tasvirlansa-da, uning hayoti orqali jamiyatdagi e‘tiborsizlik, riyo va ma‘naviy bo‘shliq tahlil qilinadi. Obrazlar oddiy, ammo chuqur — ular o‘quvchining o‘zini, atrofni anglashiga majbur etadi.

Shuningdek, Qahhor hikoyalarida til va uslub ham mazkur mavzuni ochishda muhim rol o‘ynaydi. Yozuvchi hikoya tilini ortiqcha badiiy bezaklardan tozalaydi, hayotiy, og‘zaki, soddaligi bilan o‘quvchiga bevosita ta‘sir qiladi. Dialoglar qisqa, ammo mazmunli. Har bir ibora orqasida odamning kechinmasi, hayoti, jamiyat bilan bo‘lgan ziddiyati yashiringan.

Post-sovet davrida yozuvchi ijodiga nisbatan qayta qiziqish kuchaydi. Zamonaviy adabiyotshunoslar masalan, Gulchehra Sultonova, Baxtiyor Nazarov, Qodir Yusupov — Qahhorning hikoyalarida shaxsni erkinlashtirish harakati, ichki mustaqillik, ma‘naviy qaror qabul qilish layoqati kabi masalalarni alohida tahlil qilgan. Ular yozuvchini Chexov, Maugham kabi psixologik proza ustalari bilan bir qatorda baholaydi. Chexov singari, Qahhor ham dramatismni emas, hayotdagi oddiylik ortidagi fojiani ko‘rsatishga intiladi.

Bugungi kun nuqtayi nazaridan qaraganda, Qahhor hikoyalarida tasvirlangan shaxs-jamiyat ziddiyatlari zamonaviy o‘zbek jamiyatida ham o‘z aksini topmoqda. Biroq hozirgi sharoitda bu ziddiyatlar boshqa shaklda — ijtimoiy tarmoqlarda, mehnat migratsiyasida, ta‘lim tizimidagi adolatsizliklarda va gender tenglikka doir bahslarda ifodalanmoqda. Bu esa Qahhor hikoyalarini faqat tarixiy emas, balki zamonaviy ijtimoiy fenomen sifatida qayta o‘qish zarurligini anglatadi.

Yozuvchining asarlari orqali jamiyat qanday ijtimoiy bosimlar, madaniy cheklovlar va axloqiy paradokslar bilan inson erkinligini siqib chiqarishi ko'rsatiladi. Shaxs bu ziddiyatlar fonida o'zini yo'qotishi yoki mustahkamlanishi mumkin. Qahhor esa har bir hikoyasida shaxsga ishonadi — uni kulgu ostida tasvirlasa ham, ichki nuqtai nazarini, insoniyligini asrab qolishga harakat qiladi. Bu esa yozuvchining eng katta badiiy va insoniy g'alabasidir.

Xulosa va takliflar

Abdulla Qahhor hikoyalarining chuqur tahlili shuni ko'rsatadiki, yozuvchi o'z asarlarida shaxs va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni badiiy jihatdan nihoyatda nozik va teran yoritgan. Qahhor obrazlari turmushning oddiy voqealari orqali jamiyatdagi ijtimoiy adolatsizlik, axloqiy inqiroz va shaxsiy iztiroblarni ochib beradi. Uning hikoyalarida jamiyatga moslashishga majbur bo'lgan, biroq ichki erkinlik va insoniy qadr-qimmatini saqlab qolishga intilayotgan qahramonlar timsolida o'zbek xalqining ruhiy kechinmalari badiiy ifodasini topadi. Bu esa Qahhorni faqat san'atkor emas, balki ijtimoiy ongni uyg'otuvchi ziyoli sifatida baholashga asos beradi.

Zamonaviy adabiyotshunoslikda ushbu hikoyalar tadqiqot doirasidan chetda qolmasligi, balki ularni yangi metodologik yondashuvlar — masalan, diskursiv tahlil, gender yondashuvi, psixotahliliy interpretatsiya orqali qayta o'rganish dolzarbdir. Shuningdek, Qahhor ijodini boshqa milliy va jahon adiblari bilan qiyosiy tahlil qilish, uning badiiy uslubini yosh adiblar uchun o'quv qo'llanma sifatida ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Oliy ta'limda adabiyot o'qitish metodikasiga Qahhor hikoyalarining didaktik va tarbiyaviy salohiyatini singdirish, teatr va ommaviy madaniyat vositalari orqali bu merosni keng ommaga yetkazish ham sohani rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, yozuvchining arxividagi hali to'liq o'rganilmagan qo'lyozma materiallari, xatlari va adabiy estetik qarashlarini ilmiy muomalaga kiritish ham dolzarb ilmiy vazifalardan biridir. Bularning barchasi Abdulla Qahhor ijodini chuqur o'rganish orqali o'zbek adabiyotining estetik va ijtimoiy salohiyatini yanada boyitish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Naim Karimov. Tanlangan asarlar. 2-jild. – Toshkent: Sharq, 2010. – 384 b.
2. Gulchehra Sultonova. Abdulla Qahhor hikoyalarida ayol obrazlari va ijtimoiy stereotiplar // O'zMU Ilmiy axboroti. – 2018. – №3. – B. 45–51.
3. Baxtiyor Nazarov. O'zbek va rus adabiyotida psixologik hikoya: Chexov va Qahhor ijodida tahlil. – Toshkent: Fan, 2002. – 128 b.

4. “O‘zbek adabiyoti tarixi”. 5-jild. – Toshkent: Fan, 2016. – 412 b.
5. G‘afur G‘ulom. Tanlangan asarlar. 4-jild. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi NMIU, 1987. – 276 b.
6. Abdurauf Fitrat. Adabiyot nima? – Toshkent: Ma’naviyat, 2003. – 64 b.
7. A. Qahhor, Anor. Qissa va hikoyalar to‘plami, Toshkent, G‘afur G‘ulom, 2012.
8. A. Madvaliyev tahriri ostida, O‘zbek tilining izohli lug‘ati, Toshkent, 1981.
9. B. Jo‘rayeva, O‘zbek xalq maqollarining lingvistik asoslari. Toshkent, Akademnashr, 2019.
10. M. Sulaymonov, O‘zbek xalq og‘zaki ijodi (Akademik litseylar uchun o‘quv qo‘llanma), Namangan nashriyoti, 2010.
11. O. Madayev, Xalq og‘zaki poetik ijodi, Sharq, Toshkent, 2010.
12. Safarov Ohunjon, O‘zbek xalq og‘zaki ijodi: pedagogika oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. Toshkent, Musiqqa, 2010.

